Šerijatski pogled na razvod, vjenčani dar i period čekanja žene nakon razvoda (Talak,mehr i" ddet)

mr. Muharem Štulanović

Šerijatski pogled na razvod, vjenčani dar i period obaveznog čekanja žene nakon razvoda (Talak, mehr, i’ddet)

بسم الله الرحمن الرحيم

Uvod

ان الحمد لله، نستعينه و نستغفره، و نعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهده الله فلا مضل له. و من يضلل فلا هادي له. و اشهد ان لا اله الا الله، وحده لا شريك له. و اشهد ان محمدا عبده و رسوله

يا يها الذين امنوا اتقوا الله حق تقاته و لا تموتن الا و انتم مسلمون*[1].

يايها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة و خلق منها زوجها و بث منهما رجالا كثيرا و نساء و اتقوا الله الذي تساءلون به و الارحام ان الله كان عليكم رقيبا*[2].

يا يها الذين أمنوا اتقوا الله و قولوا قولا سديدا يصلح لكم أعمالكم و يغفر لكم ذنوبكم و من يطع الله و رسوله فقد فاز فوزا عظيما*[3]. و بعد:

Iako je terminologija talaka (razvod. disolucija braka), mehra (vjenčani dar) i i'ddeta (postbračno čekanje žene na ponovnu udaju nakon razvoda) poznata u običajima muslimana ovih prostora. pa čak i u narodnoj muslimanskoj epici, ipak značaj i propisi ovih institucija su nepoznati ili zaboravljeni. Zbog toga imamo u praksi slučajeve brojnih raskida braka i ponovnog vraćanja iste žene, iako je po Šerijatu dozvoljena disolucija braka sa istom ženom samo dva puta i ograničena na maksimalno dva razvoda i vraćanja. Allah dž.š.kaže:

الطلاق مرتان فامساك بمعروف او تسريح باحسان...

„Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati."*[4]

U slučaju trećeg razvoda sa istom ženom muž gubi pravo da je ponovo vrati dok se ona ne preuda i živi bračnim životom sa novim mužem. Samo ako dođe do rastave i toga braka i završetka i'ddeta (postbračno

---

[1]) Vidi. **Kur'an**. 3. 102

[2]) Vidi. **Kur'an**, 4. 1

[3]) Vidi. **Kur'an**. 33. 70-71

[4]) Vidi. *Kur'an*. 2. 229

čekanje). tada prvi muž ima pravo. po Šerijatu. da pristupi prosidbi i novom sklapanju braka sa tom ženom.

Nastavak bračnog života sa tri puta razvjenčanom ženom. bez ovog pomenutog uvjeta. haram je i spada u zinaluk. koji je po Šerijatu strogo zabranjen.

Uzvišeni Allah dž.š. kaže:

فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره فإن طلقها فلا جناح عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن يقيما حدود الله ...

„A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate..."*[5]

Dakle. mnogo je brakova kod nas koji su po šerijatskim propisima nevalidni i neligitimni. uprkos činjenici da je to institucija na kojoj se temelje mnogobrojni pravni propisi, čija disolucija povlači važne pravne posljedice u domenu porodičnog ili imovinsko-nasljednog prava, za koje će Allah dž.š. pitati na Sudnjem danu.

Zbog toga bi propise po ovom pitanju trebali znati i primjenjivati u svojoj praksi i obični muslimani i muslimanke. odnosno naše obične džematlije. To je i bio razlog što smo napisali ovu knjižicu kako bi ovi vrlo bitni propisi bili dostupni svakom iole zainteresovanom za primjenu osnovnih šerijatskih propisa.

Značenje talaka

Riječ *talak* dolazi od etimona „itlak" u značenju *slati* i *ostaviti*.

U šerijatsko-pravnom ili terminološkom smislu znači raskid bračnog ugovora i prekid bračne veze.

---

[5]) Vidi, *Kur'an*, 2, 230.

Islam ima za cilj održavanje bračne veze i bračnog ugovora do smrti supružnika kako bi imali životni interes da zajednički čuvaju brak, osnuju porodicu i materijalno se situiraju. Zato je bračna veza u islamu najtvrđeg i najsvetijeg karaktera.

Zbog specifikuma svetosti bračne veze, disolucija braka je pokuđen čin kao i sve što vodi ka tome.

Ebu Davud od Ibni Omera bilježi predanje koje je kod Hakima vjerodostojno, a kod Ibni Madždže zabilježeno sa vjerodostojnim lancem prenosilaca, da je Poslanik a.s. rekao:

أبغض الحلال إلى الله عز و جل الطلاق

„Najomraženiji halal (dozvoljen) kod Allaha dž. š. je talak (razvod, disolucija braka).“

Poslanik a.s. ne priznaje da je od njegovog ummeta onaj ko nastoji opanjkati ženu kod muža i stvoriti kod njega averziju prema njoj. Nesaija i Ebu Davud bilježe predanje u kojem Poslanik a.s. kaže:

ليس منا من خبب امرأة على زوجها

„Nije od nas onaj ko opanjka ženu mužu.“

Hukm (propis) talaka

Islamski pravnici su se razišli u pogledu pravne kvalifikacije čina razvoda braka. U hanefijskoj i hanbelijskoj pravnoj školi smatraju da je razvod braka zabranjen, osim u slučaju potrebe i opravdanog razloga.

Hanbelije pojašnjavaju svoj stav o razvodu klasificirajući ga u nekoliko kategorija:

Jedan) Talak koji je vadžib (obavezan), kao što je razvod dvojice pomiritelja odabranih iz njene i njegove porodice čiji je zadatak da pokušaju spasiti brak. Ako oni uvide da brak ne može opstati i da ga treba razvrgnuti, onda je takav talak obavezan, kao i talak onoga koji se zakune da se neće približiti ženi pa prođe

period od četiri mjeseca u kojem se on ne pokaje i ne vrati ženi. Uzvišeni Allah kaže:

للذين يولون من نسائهم تربص اربعة اشهر فان فاءوفان الله غفور رحيم.

و ان عزموا الطلاق فان الله سميع عليم.

„Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca: i ako se vrate ženama,-pa, Allah zaista prašt[illegible] milostiv je; a ako odluče da se rastave, - pa, Allah doista sve čuje i zna."*[6]

Dva) Talak koji je haram (zabranjen): kao što je razvod bez ikakvog razloga i potrebe. Postoji pravno pravilo u kojem se kaže:

لا ضرر و لا ضرار

„Šteta se ne čini, niti se uzvraća štetom."

U drugom mišljenju ovakav talak je mekruh (pokuđen).

Tri) Talak koji je mubah (dozvoljen): kao što je razvod sa razlogom i iz potrebe zbog nemoralnog ponašanja žene, nepodudarnosti ličnosti supružnika i slično.

Četiri) Talak koji je mendub (lijep, pohvaljen): kao što je razvod zbog ženinog nepraktiriranja osnovnih ibadetskih obaveza kao što je namaz i sl., a ne može se na to natjerati, ili ako je nepoštena itd. Ibni Kudame smatra da u ova dva pomenuta primjera postoji mogućnost obaveze talaka (talak vadžib).

Razvod braka je ozakonjen tradicionalnim tekstualnim normama Kur'ana, sunneta i konsenzusa.

U Kur'anu se kaže:

الطلاق مرتان فامساك بمعروف او تسريح باحسان...

---

[6]) Vidi, *Kur'an*, 2, 226, 227.

„Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati."*[7]

يايها النبى اذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن و احصوا العدة و اتقوا الله ربكم...

„O Vjerovjesniče, kad htjednete žene da pustite, vi ih u vrijeme kad su čiste pustite, a onda vrijeme koje treba da prođe brojte i Allaha, Gospodara svoga, bojte se."*[8]

Razvod je, dakle, čin koji je pokuđen, osim u nuždi tj. pri rješavanju porodičnih problema. Ozakonjen je zbog potrebe. Peterica hadiskih autora (osim Nesaije) bilježe predanje:

ايما امراة سألت زوجها طلاقا من غير بأس فحرام عليها رائحة الجنة.

„Žena koja bez potrebe traži razvod od muža, haram (nedozvoljen) joj je miris dženneta."

Zbog razvedenog braka ispaštaju djeca. Međutim, to je manja šteta od one koja bi nastala očuvanjem neodržive bračne zajednice pa bi tada vrijedilo fikhsko pravilo **činjenja manje štete da bi se izbjegla veća**.

Preventivni propisi sprečavanja disolucije braka

Šerijat je utvrdio jasne propise koji se sprovode prije samog razvoda u pokušaju očuvanja bračne zajednice

U Kur'anu se kaže:

---

[7]) Vidi, *Kur'an*, 2, 229.

[8]) Vidi, *Kur'an*, 65, 1

و عاشروهن بالمعروف فإن كرهتموهن فعسى أن تكرهوا شيئا و يجعل الله فيه خيرا كثيرا...

„...S njima lijepo živite! A ako prema njima odvratnost osjetite, moguće je da je baš u onome prema čemu odvratnost osjećate Allah veliko dobro dao."*[9]

و التي تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن في المضاجع و اضربوهن فإن أطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلا...

„...A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite; kad vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite!"*[10]

و إن امرأة خافت من بعلها نشوزا أو إعراضا فلا جناح عليهما أن يصلحا بينهما صلحا و الصلح خير و أحضرت الأنفس الشح و إن تحسنوا و تتقوا فإن الله كان بما تعملون خبيرا.

„Ako se neka žena plaši da će joj se muž početi joguniti ili da će je zanemariti, onda se oni neće ogriješiti ako se nagode, - a nagodba je najbolji način, ta ljudi su stvoreni lakomi! I ako vi budete lijepo postupali i Allaha se bojali- pa, Allah dobro zna za ono što radite."*[11]

و إن خفتم شقاق بينهما فابعثوا حكما من أهله و حكما من أهلها إن يريدا إصلاحا يوفق الله بينهما إن الله كان عليما خبيرا.

„A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njezine porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!"*[12]

Iz ovih ajeta izvode se propisi postupanja sa ženom prije razvoda. Žena se savjetuje i opominje, potom se od nje seksualno apstinira i rastavlja u krevetu jedan period, potom pribjegava udaranju koje ima svoja

---

[9]) Vidi, *Kur'an*, 4, 19.
[10]) Vidi, *Kur'an*, 4, 34.
[11]) Vidi, *Kur'an*, 4, 128.
[12]) Vidi, *Kur'an*, 4, 35.

ograničenja i propise (ne smije biti po licu. krvničko udaranje i sl.), potom šalju dva pomiritelja, koji će pokušati izgladiti situaciju, a kada sve to ne urodi plodom, onda se tek daje razvod.

Ako se desi razvod i muž hoće da mu se žena vrati, ako je još u i'ddetu (otpusnom periodu), to je moguće bez novog sklapanja braka. A ako je taj period istekao, onda se mogu uzeti ponovo novim bračnim ugovorom. Tako se može postupiti dva puta.

Forma razvoda

Disolucija braka pravno-šerijatski biva sa svakom formom koja upućuje na raskid bračnog ugovora, bilo da se radi o govornoj izjavi, pisanoj formi, znakovima nijemog ili slanjem glasnika koji će prenijeti poruku o razvodu.

Izjava može biti direktna ili metaforička.

Direktna izjava o razvodu braka kod pravnih klasičara sadrži izraze:

Jedan) talak (disolucija braka),

Dva) firak (rastava, raskid braka) i

Tri) sirah (otpuštanje).

Zahirije (bukvalisti) tvrde da se razvod braka ne može ni učiniti osim sa ovim izrazima, jer su oni terminološko-vjerske naravi koja se obavezno primjenjuje. Šafija navodi da su ovo kur'anski, terminološki izrazi koji se upotrebljavaju za disoluciju braka.

Metaforička izjava o disoluciji braka sadrži izjavu o raskidu braka, ali se može odnositi i na nešto drugo. Tako izjava ženi. „Ti si mi haram (zabranjena)" može da se protumači kao zabrana bračnih odnosa, ali i kao zabrana da se tuče, maltretira, ponižava itd.

Direktna izjava mora biti direktno upućena ženi onoga koji daje raskid braka da bi se talak pravno tretirao razvodom, a metaforička izjava mora sadržavati i nijjet (odluku) kao indiciju da se želi disolucija braka.

Direktna izjava je takve prirode da se ne može preinačiti kod sudije niti drukčije tumačiti i ima za pravnu posljedicu razvod koji je pravovaljan, a metaforička izjava se vezuje za nijjet (odluku) tako da se njeno tumačenje uzima i prihvata od onoga ko ju je dao. Ako on zaniječe da mu je nijjet u toj metaforičkoj izjavi bio u značenju disolucije braka, sudski (kadaen), raskid braka nije pravovaljan. Ovo je tumačenje malikija i šafija.

Hanefijska pravna škola u pogledu metaforičke izjave prihvata uticaj nijjeta i dodaje da se disolucija braka može odrediti i popratnim indicijama.

Disolucija braka kao diskreciono pravo muža*[13]

Razvod braka je diskreciono pravo muža. To se implicite razumije iz kur'anskih normi:

Uzvišeni Allah dž. š. kaže:

يا أيها الذين ءامنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن...

---

[13]) Vidi o ovoj temi u izvorima:

A'li b. Ahmed b. Hazm El-Endelusi, ***El-Muhalla bil-asar***, (Ukrašeno vijestima), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Libanon, 1988), 9, 483 i 505, vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-džafer i vel-kanun***, (Porodični propisi u islamu, komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava), (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 472.

„O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite..."*[14]

و إذا طلقتم النساء فبلغن أجلهن فأمسكوهن بمعروف أو سرحوهن بمعروف...

„Kada pustite žene, onda ih, prije nego što ispune njima propisano vrijeme za čekanje, ili na lijep način zadržite ili ih velikodušno otpremite..."

U ovim ajetima talak se vezuje za pravo muža.

Ibni Madždže bilježi od Ibni A'bbasa koji je rekao:

„Neki čovjek je došao Poslaniku a.s. i rekao mu:

‚Allahov Poslaniče, moj gospodar me oženio sa svojom robinjom. Međutim, (sada) nas želi rastaviti.'

Poslanik a.s. se popeo na mimber i rekao:

‚Šta je to sa nekima?! Ožene roba robinjom a potom žele da ih rastave. Talak (raskid braka) je pravo onoga ko uhvati za potkoljenicu.'"

Dakle, iz ovih tekstova se razumije da je talak pravo muža, makar bio i rob.

Muž je obavezan da se materijalno brine o ženi, njenom stanu, odjeći i drugim potrepštinama, da daje mehr (vjenčani dar) itd. Na osnovu toga, prirodno je da bi on trebao najviše cijeniti brak, pošto i najviše brine za njega. Isto tako, prirodno bi bilo i da se teže odlučuje na razvod koji Zakonodavac ne voli, ali dozvoljava. S druge strane, žena je emotivnija i lakše se odlučuje na razvod, pa čak i zbog neznatnih, trivijalnih razloga. Tako je i zbog toga preče da razvod bude pravo muža kako bi se što manje i rjeđe koristilo.

---

[14]) Vidi, *Kur'an*, 33, 49

Međutim, žena u Šerijatu može da uvjetuje pravo razvoda, prilikom stupanja u brak, pa ako se muž složi sa takvim uvjetom, uvjet postaje pravovaljan.

Sudija ima pravo razvoda samo u posebnim slučajevima nužde.

Uvjeti razvoda

Razvod ima ograničenja:

Jedan) da bude zbog neke pravno i običajno opravdane potrebe,

Dva) da bude u periodu čistoće, između dva menstrualna ciklusa, u kojem supružnici nisu imali seksualni odnos,

Tri) da se u periodu čistoće ne desi više od jednog talaka (razvoda).

Trostruki talak u jednoj prilici

Poslije sklapanja braka i nakon bračnog odnosa muž ima pravo na tri talaka (razvodi). Islamski pravnici se slažu da nije dozvoljeno jednim izrazom izgovoriti i upotrijebiti sva tri prava na razvod, niti da se upotrijebe zaredom u jednom periodu čistoće, jer bi se time izgubio smisao i praktična korist trostrukog razvoda koji je dat kao mogućnost vraćanja žene u slučaju kasnijeg kajanja.

Nesaija bilježi hadis Mahmuda b. Lebida koji je rekao:

اخبرنا رسول الله صلى الله عليه و سلم عن رجل طلق امراته ثلاث تطليقات جميعا. فقام غضبان. فقال: أيلعب بكتاب الله و أنا بين اظهركم، حتى قام رجل فقال: يا رسول الله، أفلا اقتله...

„Obavijestili smo Poslanika a.s. o čovjeku koji je upotrijebio trostruko pravo razvoda, odjedanput. On se srdito podigao, rekavši: ‚Zar se igra sa Allahovom Knjigom a ja sam među vama?!' Jedan od ashaba skoči na noge i reče: ‚Allahov Poslaniče, da ga ubijem?!'..."

Iako postoji konsenzus da je takav razvod haram (nedozvoljen), islamski pravnici se razilaze u tumačenju da li je pravovaljan ili nije, da li se broji kao jedan razvod ili kao trostruki razvod.

Većina pravnika smatra da je ovakav razvod pravovaljan, ali se onda razilaze u broju talaka (razvoda) koji se takvom formom postižu.

Džumhur (ogromna većina) tabi'ina i većina ashaba, kao i četverica imama mezheba, utemeljitelja četiri pravne škole: Ebu Hanife, Malik, Šafija i Ahmed, smatraju da se ovakav raskid pravno teretira trostrukim razvodom.

Međutim, Muslim bilježi predanje u kojem je Ebus-Sahba' rekao Ibni Abbasu:

ألم تعلم أن الثلاث كانت تجعل واحدة على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم، و أبي بكر، و صدرا من خلافة عمر؟ قال: نعم.

„ ‚Znaš li da se trostruki talak odjednom, pravno tretirao samo jednim razvodom u vrijeme Poslanika a.s. Ebu Bekra i dijelu hilafeta Omera r.a.?' Odgovorio mu je: ‚Da, znam.'"

Uvidjevši da ljudi olahko daju trostruki razvod odjednom, Omer r.a. je nakon dvije godine svoga hilafeta, naredio da se trostruki razvod izjavljen u jednoj prilici pravno tretira trostrukim talakom, promijenivši dotadašnju praksu.

Ibni Tejmije, Ibnul-Kajjim i neki drugi veliki islamski pravnici kao i neki poznati ashabi i tabi'ini, zbog pomenutog, a i drugih vjerodostojnih predanja, na stanovištu su da se ovakav talak pravno tretira samo jednim razvodom.

Jedan neznatan broj islamskih pravnika smatra da ovakav razvod nije pravovaljan uopće, jer spada u kategoriju razvoda novotarije jer je pravno neutemeljen i u koliziji sa hadisom Poslanika a.s.

Sunnetski i novotarski razvod

Gledano sa aspekta sunneta i novotarije razvod može biti:

Jedan) **sunni** (zakonit, po propisu) u koji se ubraja vadžib (obavezan) razvod, mendub (lijep, propisan) i razvod koji je dozvoljen, ali je preče ne učiniti ga, te

Dva) **bida'i** (novotarija, nedozvoljen) u koji se ubraja haram (nedozvoljen) razvod i mekruh (pokuđen) razvod.

Hanefijski učenjaci ga dijele na tri kategorije*[15]:

Jedan) Ahsen (najljepši)

Najljepši način razvoda je da muž pusti ženu sa jednim talakom (razvod) u periodu čistoće, u kojem nisu imali seksualni odnos. Potom je ostavi da prođe period i'ddeta. Tako su činili ashabi r.a. i to je bolji način nego da je pušta tokom tri perioda čistoće, jer tako, teoretski, postoji najduži period za mogućnost da se supružnici dogovore i obnove brak, što je šerijatski dozvoljeno.

Dva) Hasen (lijep)

To je tzv. talak sunneta na način da ženu, sa kojom je živio u braku i s njom imao seksualni kontakt, pusti u tri perioda njene čistoće, odnosno, u svakom tom periodu dadne joj po jedan talak (razvod). Ovo je propis po hadisu Ibn Omera r.a. kojeg bilježe, u sličnim verzijama, mnogobrojni hadiski autori, osim Buharije:

ان ابن عمر طلق امراته، و هي حائض، فذكر ذلك عمر للنبي صلى الله عليه و سلم فقال: مره فليراجعها او ليطلقها و هي طاهرا أو حاملا.

و في رواية عنه:

انه طلق امراة له و هي حائض، فذكر ذلك عمر للنبي صلى الله عليه و سلم فتغيظ فيه رسول الله صلى الله عليه و سلم ثم قال: ليراجعها، ثم يمسكها حتى تطهر، ثم تحيض فتطهر فإن بدا له أن يطلقها، فليطلقها قبل أن يمسها، فتلك العدة كما أمر الله تعالى.

---

[15])Vidi, Ibrahim b. Muhammed El-Halebi, *Multekal-ebhur*, (Sastajalište mora), (Muessesetur-risale, 1989), 1,259.

„Omerov sin je pustio svoju ženu dok je bila u menstrualnom ciklusu. Omer je to spomenuo Poslaniku a.s. koji je rekao:

‚Naredi mu neka je vrati ili neka se razvede sa njom dok je čista ili trudna.'

U drugoj verziji ovog predanja prenosi se od istog prenosioca:

‚...Da je on (Ibni Omer) pustio ženu dok je bila u menstrualnom ciklusu. Omer je to spomenuo Poslaniku a.s. koji se rasrdio rekavši:

‚Neka je vrati! Neka bude kod njega dok se ne očisti! Potom, kad dobije menstruaciju i ponovo se očisti, neka je tada pusti ako hoće, ali prije nego je dotakne (prije seksualnog kontakta). Tako se prakticira i'ddet (postbračno iščekivanje) na način kako ga je propisao Uzvišeni Allah dž.š.'"

Tri) Bida'i (novotarija)

To je razvod sa dva ili tri talaka jednom riječju u isto vrijeme, ili trostruki razvod u jednom periodu čistoće.

Razvod je u osnovi zabranjen, osim u nuždi i u opravdanoj potrebi. Međutim, nema nužde niti potrebe za trostrukim razvodom u isto vrijeme ili u jednom periodu čistoće. Tu nuždu i potrebu može zadovoljiti jedan razvod. Višak je novotarija, a onaj koji to učini, grešnik je. Iako je razvod na ovakav način pravovaljan, ipak je pokuđen jer spada u kategoriju teškog mekruha, bliskog haramu. Ko pusti ženu u periodu menstrualnog ciklusa, ili porođajnog čekanja, obaveza bi mu bila, po ranije navedenom predanju Ibni Omera, da je vrati i postupi na način kako to hadiska norma propisuje.

Sunnetski razvod žene, sa kojom nikako nije imao seksualni odnos, pravno je dozvoljen bilo da se učini u stanju menstrualnog ciklusa ili periodu čistoće.

Što se tiče sunnetskog razvoda braka sa ženom koja nema menstruaciju (zbog starosti ili malodobnosti*[16]), kao i sa trudnom ženom, tretirao bi se kao puštanje jednim talakom u jednom mjesecu, zatim drugim talakom u drugom mjesecu i trećim talakom u trećem mjesecu. Svaki mjesec je zamjena za menstrualni ciklus i period čišćenja.

Nedefinitivni i definitivni razvod

Talak (razvod) u osnovi može biti:

Jedan) Redži' (retroaktivan, povratan, nedefinitivan)

To je razvod koji muž dadne ženi sa kojom je živio u bračnim (seksualnim) kontaktima, a ona mu nije platila da je pusti, niti ju je ranije puštao, ili ako jeste, onda ne više od jednog ili dva talaka.

Međutim, ako muž nije imao seksualni kontakt sa ženom, ili se s njom razveo zbog toga što mu je platila, ili joj dao talak koji upotpunjava trostruki razvod, to se pravno tretira kao neopozivi, definitivni razvod.

Osnova za ove propise je kur'anska norma:

الطلاق مرتان فإمساك بمعروف أو تسريح بإحسان...

„Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati."*[17]

Dakle, puštanje jednom ili dva puta, pruža mogućnost mužu da vrati ženu ako se predomisli, dok je u tom periodu postbračnog iščekivanja, što nije slučaj kod definitivnog razvoda. U Kur'anu se kaže:

...وبعولتهن أحق بردهن في ذلك إن أرادوا إصلاحا...

---

[16]) U Šerijatu je dozvoljen brak maloljetnica.

[17]) Vidi, *Kur'an*, 2, 229.

„...Muževi njihovi imaju veće pravo nego drugi, da ih dok one čekaju, vrate ako žele da dobro djelo učine ...”*[18]

Tri pomenuta slučaja definitivnog, neopozivog raskida bračne zajednice koja se izuzimaju iz talaka redž'ija (povratni, nedefinitivni razvod) propisani su kur'anskim normama. Tako je talak koji upotpunjava trostruki razvod propisan ajetom:

فإن طلقها فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجا غيره فإن طلقها فلا جناح
عليهما أن يتراجعا إن ظنا أن يقيما حدود الله ...

„A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate...”[19]

Uslov da prvi muž može ponovo oženiti ženu koju pusti trostrukim pravovaljanim talakom jeste da se ona uda za drugog, da u novom braku ima seksualne odnose, te da se s njim razvede na šerijatski propisan način. Tek u tom slučaju pravno bi bila dozvoljena ženidba prvom mužu sa tom ženom.

Razvod prije seksualnog općenja sa ženom znači definitivan raskid pošto pušćenica u ovom slučaju ne mora biti u periodu postbračnog čekanja tako da muž nema šansu da je vrati. U Kur'anu se kaže:

ياأيها الذين ءامنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن
فما لكم عليهن من عدة تعتدونها فمتعوهن و سرحوهن سراحا جميلا.

„O vjernici, kad se vjernicama oženite, onda ih prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne da čekaju određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite.”*[20]

Razvod, za koji žena plati mužu da je pusti, znači gubitak njegovog prava na nju. U Kur'anu se kaže:

---

[18]) Vidi, *Kur'an*, 2, 228.
[19]) Vidi, *Kur'an*, 2, 230.
[20]) Vidi, *Kur'an*, 33, 50.

فإن خفتم الا يقيما حدود الله فلا جناح عليهما فيما افتدت به ...

„...A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi..."*[21]

Talak redž'i svaki put smanjuje pravo od tri talaka koja muž posjeduje u braku sa jednom ženom. U situaciji da se muž razvede dva puta sa istom ženom. zatim ona preuda za drugog muža, potom razvede i ponovo uda za prvog muža, onda prvi muž tim novim brakom stiče ponovno pravo na puna tri talaka kao u potpuno novoj bračnoj vezi po Ebu Hanifi i Ebu Jusufu. Po Muhammedu njemu preostaje još samo pravo jednog talaka koji nije upotrijebio u prvom braku*[22].

Dva)Bain (neopoziv, definitivan)

Ibni Hazm je mišljenja da talak bain (definitivni razvod) može biti samo u dvije situacije. Prva, kada se upotpuni trostruki razvod (odjedanput ili pojedinačno), a druga u situaciji razvoda prije seksualnog kontakta.*[23]

Talak bain može biti:

Jedan) Bain bejnune sugra (neopozivi mali razvod) i

Dva) bain bejnune kubra (neopozivi veliki razvod).

Kod prvog razvoda (bain bejnune sugra) muž može vratiti ženu samo novim bračnim ugovorom i sa novim mehrom, bez obaveze da se žena preudaje za drugog muža. U drugom slučaju, isti je pravni tretman

---

[21]) Vidi, *Kur'an*, 2, 229.

[22]) Vidi, Ibrahim b. Muhammed El-Halebi, ***Multekal-ebhur***, (Sastajalište mora), (Muessesetur-risale, 1989), 1,278.

[23]) Vidi, A'li b. Ahmed b. Hazm El-Endelusi, ***El-Muhalla bil-asar***, (Ukrašeno vijestima), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Libanon, 1988), 9, 405, vidi Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 237.

braka sa tom ženom kao u prvom slučaju, ali sa obaveznim uvjetom da se žena mora preudati, pa ako se ponovo razvede, tek tada nakon postbračnog iščekivanja postaje dozvoljena prvom mužu. Obavezna udaja podrazumijeva i obavezni seksualni kontakt sa drugim mužem, kao što je to naglašeno u predanju kojeg bilježi Buharija a prenosi Aiša r.a.:

أتريدين أن ترجعي إلى رفاعة؟ لا، حتى تذوقي عسيلته و يذوق عسيلتك

„Zar želiš da se vratiš Rifa'iji. Ne, (ne vraćaj se prvom mužu) dok nę okusiš njegovu spermu (drugog muža) a i on okusi tvoju."

Postoji konsenzus islamskih pravnika da slobodan, fizički zreo (punoljetan) i pametan muž ima pravo razvoda. Talak ludaka, djeteta i onoga ko se prisili na razvod nije pravovaljan zbog toga što taj čin povlači za sobom pravne posljedice. Muž kao pravni subjekt mora posjedovati određene pravno-deliktne sposobnosti da bi njegov razvod bio pravovaljan čin. Dakle, muž mora biti pametan, punoljetan i neprisiljen na razvod.

Autori Sunena (hadiske zbirke) bilježe od Alije r.a. da je Poslanik a.s. rekao:

رفع القلم عن ثلاثة: عن النائم حتى يستيقظ، و عن الصبي حتى يحتلم، و عن المجنون حتى يعقل

„Trojici se ne pišu djela, spavaču dok se ne probudi, djetetu dok ne postane fizički zreo (punoljetan) i ludaku dok ne postane normalan."

Islamski pravnici se razilaze po pitanju razvoda prisile, razvoda učinjenog u pijanom stanju, razvoda iz šale i pogreške, razvoda iz srdžbe, razvoda senilne osobe itd.

Razvod pod prisilom

U prisili se gubi slobodna volja i mogućnost izbora što je u Šerijatu osnova na kojoj se temelji obaveza činjenja koja je propisana pravnom subjektu ili

adresatu od strane Zakonodavca. Ako nema te osnove. onda nema ni obaveze. Prisiljeni na neki čin nema odgovornosti. Prisila na izjavu nevjerovanja nije kufur (ateizam), niti je prisila u islam teizam, isto kao što i prisila na talak (razvod) nije raskid braka.

Ibni Madždže, Ibni Hibban, Darekutni. Taberanija i Hakim bilježe predanje koje En-Nevevi smatra hasenom (dobro predanje):

رفع عن أمّتي الخطأ و النسيان و ما استكرهوا عليه

„Moj ummet se ne sankcionira zbog greške, zaborava i prisile."

Sukladno ovom predanju je mišljenje mnogobrojnih šerijatskih autoriteta od kojih su Malik. Šafija, Ahmed i Davud te od ashaba Omera b. El-Hattaba, njegovog sina Abdullaha, Alije b. Ebu Taliba, Ibni Abbasa i drugih da se razvod prisile ne smatra pravovaljanim. Ebu Hanife i njegovi učenici smatraju suprotno, odnosno da je razvod prisile pravovaljan*[24].

Razvod u pijanom stanju

Veliki broj islamskih pravnika smatra da je razvod žene na zahtjev pijanca pravovaljan jer je on to stanje sam prouzrokovao svojom slobodnom voljom.

---

[24]) Vidi, Zafer Ahmed • El-U'smani, *I'laus-sunen*, (Uzdizanje sunneta), (Idaretul-Kur'ani vel-u'lumul-islamijje, Karači. Pakistan, 1415. h.),11,175, vidi, Muhammed b. Ahmed b. Rušd El-Kurtubi, ***Bidajetul- mudžtehid ve nihajetul-muktesid***, (Početak mudžtehida i kraj umjerenog), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Liban, 1988), 2, 81, vidi, Muhammed b. A'li Eš-Ševkani, ***Nejlul-evtar***, (Postizanje ciljeva), (Darul-džil, Bejrut, Libanon, 1973), 7, 20, vidi, A'li b. Ahmed b. Hazm El-Endelusi, ***El-Muhalla bil-asar***, (Ukrašeno vijestima), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Libanon, 1988), 9, 462.

Drugi dio islamskih pravnika smatra da je brak u stanju pijanstva igrarija, pravno ništav čin, pošto je pijanac na rangu ludaka, bez razuma, a što je osnova za potčinjavanje obavezi činjenja.

U Kur'anu se kaže:

يأيها الذين ءامنوا لا تقربوا الصلاة و أنتم سكارى حتى تعلموا ما تقولون

„O vjernici, pijani molitvu nikako ne obavljajte, sve dok ne budete znali šta izgovarate..."*[25]

Dakle, Kur'an pravno ne tretira valjanim govor pijanca, baš iz razloga što on u stanju pijanstva ne zna šta govori.

Osman r.a. smatra razvod pijanca pravno ništavim činom u čemu ga ne pobija ni jedan od ashaba. To je mišljenje i jednog broja šafija, hanbelija, zahirija (bukvalista), hanefija (Tahavi, Kerhi) i drugih*[26].

Razvod iz afekta (ljutnje, srdžbe)*[27]

Razvod čovjeka koji je u afektu, izvan sebe od bijesa, srdžbe i ljutnje zatražio razvod također se ne tretira pravovaljanim. Bilježe Ahmed, Ebu Davud i Ibni

---

[25]) Vidi, ***Kur'an,*** 4, 43.

[26]) Vidi, Zafer Ahmed El-U'smani, ***I'laus-sunen*** (Uzdizanje sunneta), (Idaretul-Kur'ani vel-u'lumul-islamijje, Karači, Pakistan, 1415. h.),11,175, vidi, Muhammed b. Ahmed b. Rušd El-Kurtubi, ***Bidajetul- mudžtehid ve nihajetul-muktesid***, (Početak mudžtehida i kraj umjerenog), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Liban, 1988), 2, 81, vidi, Muhammed b. A'li Eš-Ševkani, ***Nejlul-Evtar***, (Postizanje ciljeva), (Darul-džil, Bejrut, Libanon, 1973), 7, 22, vidi, A'li b. Ahmed b. Hazm El-Endelusi, ***El-Muhalla bil-asar***, (Ukrašeno vijestima), (Darul-kutubil-i'lmijje, Bejrut, Libanon, 1988), 9, 471

[27]) Vidi Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 213.

Madždže predanje kao i Hakim koji ga smatra vjerodostojnim:

لا طلاق و لا عتاق في إغلاق

„Nema razvoda niti oslobađanja roba u stanju ‚iglaka'!"

Stanje **‚iglaka'** su protumačili kao stanje afekta (srdžbe), prisile i ludila. Stanje ljutnje može biti:

Jedan) Afektivno stanje gdje čovjek ne zna šta govori. U ovoj situaciji talak se po konsenzusu pravno ne uvažava.

Dva) Stanje normalne ljutnje gdje je čovjek priseban, zna šta govori i šta mu je cilj izjave. U ovom slučaju talak se smatra pravovaljanim.

Tri) Intenzitet ljutnje između dva navedena oblika čiji nijjet (cilj) nije decidno određen a uzrokuje razvod, utiče na razilaženje pravnika u pogledu punovažnosti razvoda. Ipak, prevladava nijansa pravne ništavosti (batil) razvodȧ datog u takvom stanju.

Razvod u šali

Veliki broj šerijatskih pravnika smatra da je razvod u šali pravovaljan, analogno valjanosti sklapanja braka u istoj situaciji, jer Ahmed, Ebu Davud i Ibni Mądždže bilježe predanje koje Tirmizija smatra dobrim. Hakim vjerodostojnim, a u kojem se kaže:

ثلاث جدهن جد، و هزلهن جد: النكاح و الطلاق و الرجعة

„Tri su stvari ozbiljne i u šali: brak, razvod i vraćanje (žene)"

Druga grupa smatra da razvod u šali nije pravovaljan. To je mišljenje koje se spominje u hanbelijskom i malikijskom mezhebu*[28].

---

[28] Vidi, Zafer Ahmed El-U'smani, *I'laus-sunen* (Uzdizanje sunneta), (Idaretul-Kur'ani vel-u'lumul-islamijje, Karači Pakistan, 1415. h.),11,175, vidi, Muhammed b. A'li Eš-Ševkani.

Razvod greškom

Što se tiče razvoda greškom, kada muž nema namjeru izreći talak, ali se desi lapsus pa on dadne takvu izjavu, u hanefijskoj pravnoj školi (mezheb) ova se vrsta razvoda tretira **kadaen** (pravno, sudski) valjanim, ali **dijaneten** (vjerski) ne. U tom slučaju se brak može produžiti*[29].

Razvod senilne osobe

Razvod osobe koja ne zna šta govori iz razloga što je doživjela moždani udar, neki psihički šok i sl., nema pravnu valjanost kao ni raskid braka ludaka, senilnog, čovjeka u nesvijesti, poremećenog bolešću ili nekom teškom nesrećom koja ga je pogodila*[30].

Ddžumhur (velika grupa) islamskih pravnika smatra da za razvod ne treba nikakvo svjedočenje jer je disolucija braka diskreciono pravo muža. Zato nije potrebno svjedočenje da bi on ostvario svoje diskreciono pravo.

Mehr (vjenčani dar)

Značenje i definicija

Nejlul-evtar, (Postizanje ciljeva), (Darul-džil, Bejrut, Libanon, 1973), 7, 21, vidi Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 213.

[29]) Vidi Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977); 2, 214.

[30]) Vidi, Zafer Ahmed El-U'smani, *I'laus-sunen*, (Uzdizanje sunneta), (Idaretul-Kur'ani vel-u'lumul-islamijje, Karači, Pakistan, 1415. h.),11,175, vidi Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 214.

U šerijatskom pravu operiše se terminom „mehr" za **„materijalno pravo žene od strane muža a koje joj je propisao Zakonodavac za pravovaljano sklapanje braka ili pravo koje može ostvariti poslije seksualnog kontakta u pravno rušljivom braku ili braku sumnjivog pravnog statusa."***[31]

U tradicionalnim tekstovima (Kur'an, sunnet) ovaj termin se spominje sa više sinonimnih izraza kao što su **sadak, sadaka, nihle, ferida, edžr, alaik** itd.

U narodnoj poeziji kod nas spominje se kao **nićah** (plaćanje nićaha) što dolazi od arapske riječi **nikjah** tj. **brak.**

Hukm (propis) mehra

Propisan je normama Kur'ana, sunneta i konsenzusa, samo kao obaveza muškarca.

U Kur'anu se kaže:

و اتوا النساء صدقاتهن نحلة

„I draga srca ženama vjenčane darove njihove podajte..."*[32]

Hermeneutičko značenje ovog ajeta upućuje na to da je mehr (vjenčani dar) fard (obavezan) davanje bez protuvrijednosti.

فما استمتعتم به منهن فآتوهن أجورهن فريضة

„...A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose podajte vjenčane darove njihove, kao što je propisano..."*[33]

---

[31]) Vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-dža'feri vel-kanun,*** (Porodični propisi u islamu, komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava), (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 239.

[32]) Vidi, ***Kur'an,*** 4, 4.

[33]) Vidi, ***Kur'an,*** 4, 24.

و ءاتوهن أجورهن بالمعروف

„...i podajte im vjenčane darove njihove, kako je uobičajeno..."*[34]

U sunnetu Poslanika a.s. nemamo primjer da je sklopljen brak bez mehra, što upućuje na obavezu, jer da mehr nije obavezan, Poslanik a.s bi ga ispustio makar jedanput čime bi ukazao na to da nije obavezan.

Postoji saglasnost islamskih pravnika u tome da mehr može biti sve ono što ima neku vrijednost, svejedno radilo se o predmetima ili koristima.

Bračni ugovor nije uvjetovan spominjanjem mehra.

Ograničavanje mehra

Zakonodavac nije eksplicite odredio najmanju ili najveću vrijednost mehra, što je logično, jer se ljudi razlikuju po društvenom rangu i statusu, po bogatstvu i imetku, po običajima koji se primjenjuju, tako da bi striktno ograničavanje bilo pravno neutemeljeno. Zato je to ostavljeno svakom pojedincu da se dogovori i da u skladu sa svojim mogućnostima izvrši tu obavezu.

a) Najniža vrijednost mehra

Oko pitanja njegove najmanje vrijednosti postoji pravni razlaz. Šafijska, hanbelijska i neke druge pravne škole smatraju da ne postoji najniža granica mehra. To potvrđuju predanja, kao što je Buharijevo i Muslimovo, od Sehla b. Sa'da u kojem Poslanik a.s. traži od nekog čovjeka da plati mehr ženi التمس و لو خاتما من حديد **„makar u vidu željeznog prstena"**, kako bi ga mogao vjenčati. A

---

[34]) Vidi, *Kur'an*, 4, 25.

pošto nije imao ni željeznog prstena, vjenčava ga uz mehr nekoliko napamet naučenih kur'anskih sura*[35]

Ahmed b. Hanbel, Ibni Madždže, i Tirmizija koji ga smatra vjerodostojnim predanjem, bilježe hadis od A'mira b. Rebi'a da se neka žena vjenčala uz mehr u vidu para papuča. Allahov Poslanik a.s. ju je upitao:

أرضيت عن نفسك و مالك بنعلين؟ فقالت. نعم. فأجازه

„„Jesi li zadovoljna da tvog ranga i bogatstva dobiješ samo papuče?' Rekla je: ‚Da.' Poslanik a.s. je oglasio ovaj brak pravovaljanim.'"

Od Enesa se prenosi da je Ebu Talha zaprosio Umm Sulejm koja mu je rekla:

و الله ما مثلك يرد ... و لكنك كافر و أنا مسلمة. و لا يحل لي أن أتزوجك،
فإن تسلم فذلك مهري، و لا أسألك غيره... فكان ذلك مهرها

„Allaha mi, takav kao ti se ne odbija... Međutim, ti si kjafir a ja muslimanka. Nije mi dozvoljeno da se udam za tebe. Ali ako primiš islam, ne tražim ti drugi mehr... I to joj je bio mehr."

Dakle, iz ovih i drugih predanja se razumije da je dozvoljen mehr male, beznačajne vrijednosti pa i neka apstraktna vrijednost kao što je hifz Kur'ana.

Hanefije ograničavaju njegovu najnižu vrijednost na deset srebrenjaka*[36], a malikije na tri*[37] Međutim, predanja na koja se oslanjaju, a govore o tome.

[35]) Ebu Zekerijja Muhjud-din b. Šeref En-Nevevi, *El-Medžmu'u šerhul-muhezzeb*, (Zbirka stilizovanog komentara). (Darul-fikr), 16, 322.

[36]) Vidi, Burhanud-din, Ebul-Hasen El-Marginani, *El-Hidaje šerh bidajetil-mubteda*, (Uputa, komentar početog početka), 1, 204.

[37]) Vidi, Šemsud-din Muhammed A'refe Ed-Dusuki, *Hašijetud-Dusuki a'leš-Šerhil-kebir*, (Glosa Dusukija na Veliki komentar), (Darul-fikr.), 2, 302.

nisu vjerodostojna čak ni kod učenjaka hanefijske pravne škole*[38].

Spominje se da je jedan od najpoznatijih i najuglednijih tabi'ina i uglednika Medine, Se'id b. El-Musejjeb, udao svoju kćerku uz mehr od dva dirhema (srebrenjak) i to mu niko nije zamjerio, nego naprotiv smatrali su to vrlinom i skromnošću.

b) Najviša vrijednost mehra

Što se tiče najviše granice mehra, islamski pravnici se slažu da nema ograničenja te vrste.

U historiji šerijatskog prava spominje se slučaj Omera r.a. koji je htio radi olakšice ljudima ograničiti mehr na 400 srebrenjaka držeći se hadisa kojeg bilježi imam Ahmed od Aiše r.a.:

إن أعظم النكاح بركة، أيسره مؤنة

„Najblagoslovljeniji brak je onaj u kojem se najmanje potroši", te hadisa:

خير الصداق أيسره

„Najbolji mehr je najlakši za ispunjenje."

Međutim, nakon što je to oglasio sa minbera u džamiji, jedna Kurejševićka to osporava pitajući:

أما سمعت الله يقول: و إن أردتم استبدال زوج مكان زوج و آتيتم إحداهن قنطارا فلا تأخذوا منه شيئا

„Jesi li čuo za ajet: ‚Ako hoćete jednu ženu da pustite, a drugom se oženite, i jednoj od njih ste dali mnogo blaga, ne oduzimajte ništa od toga.' *[39]

---

[38]) Vidi, dr. Vehbe Ez-Zuhajli, ***El-Fiqhul-islamijju ve edilletuh***, (Islamsko pravo i njegovi dokazi), (Darul-fikr, 1996), 7 254, vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 137, vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-dža'feri vel-kanun***, (Porodični propisi u islamu, komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava), (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 347

فقال: اللهم عفوا، كل الناس أفقه من عمر، ثم رجع فركب المنبر، فقال: إني قد كنت نهيتكم ان تزيدوا في صدقاتهن على أربعمأة درهم. فمن شاء أن يعطي من ماله ما احب

Omer je na to rekao: ‚Moj Gospodaru, oprosti mi, svi znaju zakon bolje nego Omer.' Zatim se ponovo vratio na minber govoreći: ‚Bio sam ograničio mehr na četiristo srebrenjaka. Ko hoće da dijeli od svog imetka, neka podijeli koliko hoće.'"*[40]

Plaćanje mehra

Dozvoljeno je mehr dati odmah, ili odgoditi njegovo plaćanje, a dozvoljeno je i podijeliti ga na dva dijela:

Jedan) mua'dždžel, tj. dio koji se daje odmah i

Dva) muedždžel, tj. dio koji se daje poslije.

Lijepo ga je dati prije prvog bračnog kontakta. Ebu Hanife smatra da ako je postignut dogovor o odgodi mehra, ili dijela mehra, onda žena mora udovoljiti bračnim obavezama, bilo joj to po volji ili ne, iako nije primila mehr. Ali ako je postignut sporazum da se mehr isplati odmah, žena ima pravo da odbije bračne obaveze i da se ne podaje mužu sve dok se to ne ispuni.*[41]

Dogovoreni mehr je obavezan u slijedećim slučajevima:

Jedan) Ako muž bude imao seksualni kontakt sa ženom. U Kur'anu se kaže:

---

39) Vidi, *Kur'an*, 4, 20.

40) Vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 3, 137, vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-dža'feri vel-kanun***, (Porodični propisi u islamu, komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava). (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 349.

41) Vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 139.

و إن أردتم استبدال زوج مكان زوج و آتيتم إحداهن قنطارا فلا تأخذوا منه شيئا أتأخذونه بهتانا و إثما مبينا
كيف تأخذونه و قد أفضى بعضكم إلى بعض و أخذن منكم ميثاقا غليظا.

„Ako hoćete jednu ženu da pustite, a drugom se oženite, i jednoj od njih ste dali mnogo blaga, ne oduzimajte ništa od toga. Zar da joj to nasilno oduzmete, čineći očigledan grijeh? Kako biste mogli i oduzeti to kad ste jedno s drugim živjeli i kad su one od vas čvrstu obavezu uzele.”*[42]

Dva) U slučaju smrti jednog supružnika, što je po konsenzusu islamskih pravnika.

Tri) Po Ebu Hanifi, mehr je obavezan ako se supružnici osame da im niko ne može smetati u njihovoj intimi. Ebu U'bejde prenosi:

قضى الخلفاء الراشدون المهديون أنه إذا أغلق الباب، و أرخى الستر، فقد وجب الصداق

„Pravedne halife su presuđivali da je mehr obavezan samim zaključavanjem vrata i navlačenjem zastora.”

Po Šafiji i Maliku samim osamljivanjem to se pravo ne ostvaruje u cjelosti, nego samo polovično. Čitav mehr se ostvaruje u slučaju potpunog seksualnog kontakta kao što se razumije iz ajeta:

و إن طلقتموهن من قبل أن تمسوهن و قد فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم

„A ako ih pustite prije nego što ste u odnos s njima stupili, a već ste im vjenčani dar odredili, one će zadržati polovinu od onoga što ste odredili...”*[43]

Također, obavezan je dogovoreni mehr i u braku u kojem se ostvario bračni kontakt pa se ispostavi da je brak pravno rušljiv zbog nekog uzroka.

U slučaju ostvarenog bračnog kontakta, ili smrti muža prije toga, žena ima pravo na običajni mehr i na

---

[42]) Vidi, *Kur'an*, 4, 20-21

[43]) Vidi, *Kur'an*, 2, 237.

nasljedstvo. To je mišljenje Ebu Hanife, Ahmeda i Šafije u najvjerodostojnijoj verziji. A običajni mehr je mehr što su ga ostvarile žene njenog ranga po ljepoti, imetku, pameti, obrazovanju, porijeklu i sličnim vrijednostima.

Brak bez spominjanja mehra je validan po općem mišljenju uleme. Uzvišeni Allah dž. š. je rekao:

لا جناح عليكم إن طلقتم النساء ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن فريضة

„Nije vaš grijeh ako žene pustite prije nego što u odnos s njima stupite, ili prije nego što im vjenčani dar odredite..."*[44]

Hermeneutičko značenje ajeta upućuje da je dozvoljena disolucija braka prije fizičkog kontakta kao i prije nego što se odredi mehr, jer disolucija braka se ne tretira pravovaljanom, osim u slučaju ako je prije toga bila validna bračna zajednica. Zato, ako se sklopi brak bez pominjanja mehra, on je legalan. Tako smatraju hanefijski učenjaci po kojima mehr nije ni rukn niti šart za valjanost braka. Naravno, u ovom slučaju se određuje običajni mehr.

Obaveza mehra prestaje u svim slučajevima razlaza kojeg uzrokuje žena prije bračnog kontakta kao i u slučaju ako mu pokloni mehr.

I'ddet (postbračno čekanje)

Značenje i definicija

I'ddet je termin koji označava postbračni period iščekivanja žene nakon razvoda ili nakon smrti muža koji je odredio Zakonodavac, a u kome se ona privremeno ne može udati za drugog (osim da se vrati prvom mužu)*[45].

---

[44]) Vidi, *Kur'an*, 2, 236.

[45]) Vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-dža'feri vel-kanun***, (Porodični propisi u islamu,

Iz definicije se razumije da je to isključiva obaveza žene što znači da se muž može ženiti neposredno nakon razvoda, bez bilo kakvog iščekivanja, ako nema nekih drugih pravnih ili drugih zapreka za ženidbu. U slučaju da je muž imao četiri žene, pa se razveo sa jednom od njih, sve dok je u periodu iščekivanja ona se tretira njegovom ženom, tako da mora sačekati sa novom ženidbom dok ne prestanu okolnosti u kojima bi nova ženidba bila pravno tretirana kao peta što je nedozvoljeno. Međutim, u ovoj situaciji iščekivanje se ne zove i'ddetom, iako muž mora čekati.

Propisan je Kur'anom, sunnetom i konsenzusom.

Vrste i'ddeta

Ima više vrsta i'ddeta sa različitim periodom iščekivanja.

Jedan) I'ddet žene sa menstrualnim ciklusom koji traje tri mjesečnice.

Dva) I'ddet žene u menopauzi koji traje tri mjeseca.

Tri) I'ddet žene kojoj je umro muž, traje 4 mjeseca i 10 dana, ako nije trudna.

Četiri) I'ddet trudnice koji traje do porođaja.

Različit je pravni status žene u postbračnom periodu u odnosu na to da li je imala seksualni odnos s mužem ili nije. Ako nije imala odnos, a razvede se, nema potrebe za i'ddetom. U Kur'anu se kaže:

---

komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava), (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 627, vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 277

يايها الذين امنوا إذا نكحتم المؤمنات ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهن فما لكم عليهن من عدة تعتدونها فمتعوهن و سرحوهن سراحا جميلا

„O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne da čekaju određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite."*[46]

U slučaju smrti muža, isti je pravni tretman žene koja je imala seksualni odnos sa njim i one koja nije. U oba slučaja (osim ako ostane trudna) i'ddet je četiri mjeseca i deset dana.

U Kur'anu se kaže:

و الذين يتوفون منكم و يذرون أزواجا يتربصن بأنفسهن أربعة اشهر و عشرا

„Žene su dužne da čekaju četiri mjeseca i deset dana poslije smrti svojih muževa..."*[47]

Različit je pravni tretman žene koja ima menstrualni ciklus i one koja je u periodu menopauze a razvede se nakon seksualnog kontakta. I'ddet žene s menstruacijom koja je imala seksualni kontakt iznosi tri mjesečnice u hanefijskom i hanbelijskom mezhebu, a u malikijskom, šafijskom pa i u džaferijskom tri perioda čistoće poslije menstruacije. Ovaj razlaz je u poimanju homonima (riječ sa više značenja) „kar'" pl. „kuru'"*[48] pomenutih u ajetu:

---

46) Vidi, *Kur'an*, 33, 49.

47) Vidi, *Kur'an*, 2, 234.

48) Vidi, hermeneutičku i pravnu raspravu o tumačenju i značenja ove riječi u slijedećim izvorima: 1. Tefsir:

Vidi, Muhammed Nesib Er-Rifa'i, ***Tejsirul-Alijjil-kadir lihtisari tefsir Ibn Kesir***, (Olakšavanje Uzvišenog-Moćnog u sižeiranju komentara Ibn Kesira), (Bejrut, 1978), 1, 187, vidi, Muhammed b. Ali Eš-Ševkjani, ***Fethul-kadir***, (Pomoć Moćnog), (Darul-fikr, 1973), 1, 234, vidi, Muhammed b. Ahmed El-kurtubi, ***El-Džamiu' liahkjamil-Kur'an***, (Zbornik propisa Kur'ana), (Daru ihjait-turasil-Arebi, Bejrut, Libanon, 1985) 3, 113, vidi, Muhammed džemalud-din El-Kasimi, ***Mehasinut-te'vil***, (Ljepote komentara Kur'ana), (Darul-fikr, 1978), 3-4, 242, vidi, Sejjid Kutub, ***Fi zilalil-***

و المطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء

„Raspuštenice neka čekaju tri (kuru'a) mjesečna pranja..."*[49]

Najkraći period i'ddeta

Po procjeni Ebu Hanife najkraći period i'ddeta je šezdeset dana*[50], a po procjeni njegova dva učenika (Ebu Jusuf i Muhammed) to je trideset i devet dana i tri sahata*[51], dok Šafija smatra da je trideset i dva dana i jedan sahat.*[52]

Kur'an, (U hladovima Kur'ana), (Daruš-šuruk, 1993), 1, 245, vidi, Muhammed Husejn Et-Tabatabai, ***El-Mizanu fi tefsiril-Kur'an***, (Metoda, vaga u hermeneutici Kur'ana), (Muessesetul-e'lemi lil-matbu'at, Bejrut, Libanon, 1997),1-2, 234.

2. Fikh:

Vidi, Muhammed Eš-Širbin El-Hatib, ***Mugnil-muhtadž***, (Onaj koji obogaćuje potrebnog), (Darut-turasil-A'rebi, Bejrut. Libanon,1958),3, 385, vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 278, vidi, Muhammed Mustafa Šelebi, ***Ahkjamul-usre fil-islam dirasetun mukarenetun bejne fikhil-mezahibis-sunnijjeti vel-mezhebil-dža'feri vel-kanun***, (Porodični propisi u islamu, komparativna studija između prava sunnijskih pravnih škola, džaferijskog mezheba i općeg prava), (Darun-nehdatil-arabijje, Bejrut, 1977) 634.

[49]) Vidi, ***Kur'an***, 2, 228.

[50]) Vidi, Muhammed Emin poznat kao Ibni A'bidin, ***Hašijetu reddil-muhtar*** (Glosa čvrstog odgovora), 3, 523.

[51]) Vidi, Muhammed Emin poznat kao Ibni A'bidin. ***Hašijetu reddil-muhtar*** (Glosa čvrstog odgovora), 3,524, vidi, Ibrahim b. Muhammed El-Halebi, ***Multekal-ebhur***, (Sastajalište mora), (Muessesetur-risale, 1989), 1, 292.

[52]) Mišljenje Šafije je da „kar'" znači period čistoće. Ako muž pusti ženu u periodu čistoće na sat vremena prije menstruacije, broji mu se jedan „kar'", potom dolazi period menstruacije koja po njegovoj procjeni traje najkraće jedan dan. Potom dolazi period čistoće koji traje 15 dana i to je drugi „kar'" Iza toga dolazi opet menstruacija jedan dan pa period trećeg „kar'a" Dobijanjem slijedeće menstruacije završava se i'ddet i to je 32 dana i jedan sahat.

Što se tiče žene koja nema menstruaciju, njen i'ddet je tri mjeseca, bilo da se radi o onoj koja je ušla u period menopauze, zbog starosti, ili o onoj koja još nije ušla u period menstruacije, zbog malodobnosti.

U Kur'anu se kaže:

والنى يئسن من المحيض من نسائكم إن ارتبتم فعدتهن ثلاثة أشهر و النى لم يحضن

„A one žene vaše koje su nadu u mjesečno pranje izgubile i one koje ga nisu ni dobile, one trebaju da čekaju tri mjeseca..."*[53]

Ako se žena sa redovnom menstruacijom rastavi s mužem, pa poremeti menstrualni ciklus i izgubi mjesečnicu, a ne zna šta je uzrok, period njenog i'ddeta je godinu dana. Sačekaće period od devet mjeseci kako bi se potpuno osvjedočila o čistoći materice tzv. „beraetur-rahim", jer je uobičajeni period trudnoće devet mjeseci, a potom i i'ddet koji je propisan za ženu u menopauzi koji traje tri mjeseca. To je bilo pravno rješenje koje je primjenjivao Omer r.a. među muhadžirima i ensarijama, uz saglasnost ashaba, kako prenosi Šafija.*[54]

U slučaju rastave trudnice, njen i'ddet traje dok ne rodi ili pobaci, bilo da se radi o pušćenici ili hudovici. U Kur'anu se kaže:

وأولات الأحمال أجلهن أن يضعن حملهن

„... Trudne žene čekaju sve dok ne rode..."*[55]

Buharija, Muslim, Ibni Madždže i Nesaija bilježe od Ibni Šihaba da je rekao: „Ne vidim zapreke da se žena uda čim rodi, makar bila u periodu čišćenja, samo što ne smije imati seksualni odnos u takvom stanju, dok ne postane čista."

---

[53]) Vidi, *Kur'an*, 65, 4.

[54]) Vidi, Sejjid Sabik, *Fikhus-sunne*, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 281.

[55]) Vidi, *Kur'an*, 65, 4.

Naveli smo da je i'ddet žene, kojoj umre muž, četiri mjeseca i deset dana, ako nije trudna. Međutim, ako je ta žena prije smrti muža bila razvedena talakom redži' (retroaktivni, povratni razvod), ona se u tom slučaju još uvijek tretira zakonitom ženom umrlog muža i njen i'ddet je isti kao i'ddet žene kojoj je umro muž.

U slučaju da muž želi u smrtnoj bolesti lišiti ženu nasljedstva, pa je pusti bez njene saglasnosti definitivnim razvodom, zatim umre, pravno se sankcionira u malikijskom mezhebu tako što se žena ne isključuje iz nasljedstva, makar joj se i'ddet i završio, pa čak i ako se bila udala za drugog muža. Ebu Hanife i Muhammed su mišljenja da se u ovom slučaju primjenjuje i'ddet koji više odgovora ženi, a to je i'ddet dužeg vremenskog perioda. Ako je još uvijek u periodu dužeg i'ddeta, naslijediće muža. Šafija smatra da ovako puštena žena ne nasljeđuje nikako kao ni žena koju definitivno pusti zdrav muž*[56]

Molimo Uzvišenog, Premilostivog Gospodara, da nam podari slogu, sreću i berićet u našim brakovima, da nam instituciju braka učini štitom i branom od nemorala i da nas ne stavlja na kušnju razvodom, tim najomraženijim halalom koji je dozvolio...A On je Onaj koji sve čuje i udovoljava iskrenoj dovi. Amin! Ja rabbel-a'lemin.

Vallahu e'lemu

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

و صلى الله على محمد و على آله و صحبه أجمعين.

****

*****

***

[56]) Vidi, Sejjid Sabik, ***Fikhus-sunne***, (Islamsko pravo u sunnetu), (Darul-fikr, Bejrut, 1977), 2, 283.

*

U slučaju da neki pažljivi čitalac primijeti neku eventualnu grešku koja se potkrala u prezentaciji šerijatskih stavova, što nije isključeno, zamoljava se da obavijesti autora.

Sadržaj:

Uvod 2
Značenje talaka 4
Hukm (propis) talaka 4

Preventivni propisi sprečavanja disolucije braka 7
Forma razvoda 8
Disolucija braka kao diskreciono pravo muža 10
Uvjeti razvoda 11
Trostruki talak u jednoj prilici 11
Sunnetski i novotarski razvod 13
Nedefinitivni i definitivni razvod 15
Redž'i (retroaktivan, povratan, nedefinitivan) 15
Bain (neopoziv, definitivan) 18
Razvod pod prisilom 19
Razvod u pijanom stanju 20
Razvod iz afekta (ljutnje, srdžbe) 21
Razvod u šali 22
Razvod greškom 23
Razvod senilne osobe 23
Mehr (vjenčani dar) 23
Značenje i definicija 23
Hukm (propis) mehra 24
Ograničavanje mehra 25
Najmanja vrijednost mehra 25
Najviša vrijednost mehra 27
Plaćanje mehra 28
I'ddet (postbračno čekanje) 30
Značenje i definicija 30
Vrste i'ddeta 31
Najkraći period i'ddeta 33
Sadržaj 37

Naslov:
Šerijatski pogled na razvod, vjenčani dar i period obaveznog čekanja žene nakon razvoda (Talak, mehr, i'ddet)

Izdavač: IPA, Bihać
Za izdavača: muftija Hasan ef. Makić
Recenzenti: dr. Fuad Sedić
dr. Sulejman Topoljak
Lektor za bosanski jezik: prof. Ratmira Pjanić
Tehnički uredio: Muhamed Štulanović

Za štampariju: Enes Salihović graf. ing

Štampa: DOO "INFO-grafika" Velagići, Ključ